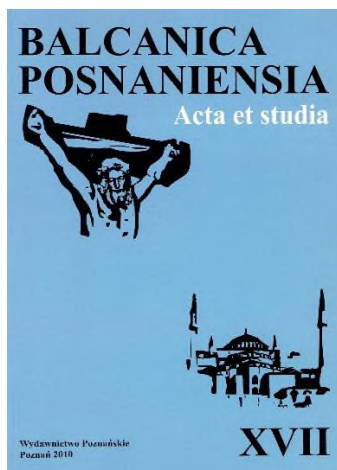




Skowronek Anna, rec. książki: *Rumuński azyl: losy Polaków 1939-1945*, opr. Alicja Wancierz-Gluza; red. Agnieszka Knyt, wybór Zofia Wieluńska, tłum. Bogumił Luft, Warszawa 2009, Wydawnictwo Ośrodek Karta i Dom Spotkań z Historią, ss. 204, indeks osób, „Balcanica Posnaniensia. Acta et Studia” 2010, t. 17, s. 275–277.

<https://doi.org/10.14746/bp.2010.17.23>

<https://pressto.amu.edu.pl/index.php/bp/article/view/54939>

Instytucją przechowującą materiały źródłowe jest Biblioteka Collegium Historicum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

<http://bch.amu.edu.pl>

Zadanie zostało zrealizowane w ramach konkursu „Społeczna odpowiedzialność nauki II – Wsparcie dla bibliotek naukowych”. Projekt zatytułowany „Digitalizacja archiwalnych wydań czasopism naukowych zgromadzonych przez Bibliotekę Coll. Historicum UAM”. Projekt dofinansowany ze środków budżetu państwa, przyznanych przez Ministra Nauki w ramach Programu Społeczna odpowiedzialność nauki II. Wsparcie dla bibliotek naukowych (umowa nr BIBL/SP/0092/2024/02 z dnia 05.12.2024). Całkowita wartość projektu: 247 236,00 zł. Kwota dofinansowania: 220 836,00 zł.

The institution storing the source materials is the Library of the Collegium Historicum of the Adam Mickiewicz University in Poznań.

bch.amu.edu.pl

The task was carried out within the framework of the competition “Social Responsibility of Science II – Support for Scientific Libraries”. The project entitled “Digitization of archival editions of scientific journals collected by the Library of the Coll. Historicum of Adam Mickiewicz University”. The project was co-financed from state budget funds granted by the Minister of Science within the framework of the Programme Social Responsibility of Science II. Support for Scientific Libraries (agreement no. BIBL/SP/0092/2024/02 of 05.12.2024). Total value of the project: PLN 247,236.00. Amount of co-financing: PLN 220,836.00.



UNIWERSYTET
IM. ADAMA MICKIEWICZA
W POZNANIU



Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego



Społeczna
Odpowiedzialność
Nauki II

Rumuński azyl: losy Polaków 1939-1945, opr. Alicja Wancierz-Gluza; red. Agnieszka Knyt, wybór Zofia Wieluńska, tłum. Bogumił Luft, Warszawa 2009, Wydawnictwo Ośrodek Karta i Dom Spotkań z Historią, ss. 204, indeks osób.

Album *Rumuński azyl* jest wspólnym dziełem 4 współpracowników Ośrodka Karta. Praca powstała z inspiracji kilku instytucji, m.in. Rumuńskiego Instytutu Kultury w Warszawie oraz zaangażowaniu osób prywatnych z Polski i Rumunii. Jest zbiorem ponad 200 zdjęć i ponad 200 fragmentów wspomnień osób, które szukały schronienia w Rumunii po 17 września 1939 r. Autorzy starali się – dzięki zgromadzonym zdjęciom i odpowiednio dobranym fragmentom z zachowanych wspomnień – przedstawić dzieje Polaków, którzy opuścili II Rzeczpospolitą. Zdjęcia umieszczone w książce pochodzą z tworzonej przez Ośrodek Karta *Kolekcji Rumuńskiej*. Większość z nich została przekazana przez prywatnych darczyńców. Obecnie *Kolekcja* liczy 1000 zdjęć i 400 unikatowych dokumentów w 17 zespołach. Twórcy albumu starali się, by *Rumuński azyl* ukazywał losy obywateli Polski od czasu przekroczenia granicy polsko-rumuńskiej, następnie poprzez pobyt w obozach internowania, w których starano się normalnie funkcjonować, różne sposoby ucieczki z miejsc odizolowania, aż do powrotu do powojennej Polski. Celem autorów było również pokazanie, jakie były wyobrażenia przedwojennych obywateli Polski o kraju, do którego uciekali i jak miało się to zastanych warunków.

Losy Polaków na uchodźstwie w Rumunii doczekały się wielu opracowań. *Rumuński azyl* nie jest jednak klasycznym omówieniem tego tematu. Ta praca porusza bardzo skomplikowane kwestie dotyczące relacji polsko-rumuńskich po 17 września 1939 r. w bezpośrednich relacjach osób internowanych. Walorem tej pracy jest to, że zawiera unikatowe zdjęcia oraz niepublikowane nigdzie wcześniej wspomnienia.

Na zasadniczą treść albumu-książki składa się kilkanaście wątków z życia uchodźców z Polski. Przede wszystkim praca ukazuje, jak Polacy radzili sobie w tych ciężkich chwilach oraz jakie były ich relacje z ludnością rumuńską. Autorzy nie opatrzyli żadnym komentarzem wybranych fragmentów wspomnień, pozwalając czytelnikom na własną interpretację. Relacje wspomnieniowe pochodzą nie tylko od osób wojskowych, przedstawicieli władz państwowych, ale również od zwykłych ludzi, cywilów uciekających przed okupacją. Każdy zaprezentowany fragment wspomnień zawiera informację o tym, od kogo pochodzi i jakie było miejsce jego powstania. W wielu przypadkach jest podana także dokładna data spisania relacji.

Zamieszczone w albumie zdjęcia dokumentują życie codzienne na uchodźstwie i relacjonują wydarzenia kulturalne, np. sceny ze spektaklu odgrywanego przez internowanych w obozie. Oprócz zdjęć ukazujących zwyczajne czynności autorzy zamieścili różnego rodzaju materiały archiwalne, np. paszporty, świadectwa maturalne, pierwsze strony gazet itp. Momentami ma się wrażenie, że zamieszczone fragmenty wspomnień mają być narracyjnym uzupełnieniem zamieszczonych w albumie zdjęć. Nie jest to jednak działanie konsekwentnie realizowane.

Album zbudowany jest w porządku chronologicznym i składa się z kilku części. Rozpoczyna się przedmową (s. 5-7) pod tytułem *Polska pamięć o Rumunii*. Jest ona autorstwa Alicji Wancierz-Gluzy. Został w niej wyjaśniony pomysł powstania *Rumuńskiego azylu*. Część właściwa składa się z 4 rozdziałów, epilogu i zakończenia zatytułowanego (s. 180-189) *Uchodźcy polscy w Rumunii 1939-1945*, autorstwa profesora Tadeusza Dubickiego. Każda część omawia jeden aspekt z życia uchodźców.

Pierwszy rozdział (*Granica*, s. 8-37) zawiera relacje Polaków od momentu przekroczenia granicy polsko-rumuńskiej z nocy 17/18 września do 19 września 1939 r. Ta część rozpoczyna się notą dyplomatyczną Władysława Mołotowa do Wacława Grzybowskiego, w której minister spraw zagranicznych ZSRR usprawiedliwia wkroczenie Armii Czerwonej na ziemie polskie.

Następnie zamieszczone są wspomnienia prezydenta, ministrów i ludności cywilnej, które opisują ich ewakuację do Rumunii. Uzupełnieniem opisów są zdjęcia ilustrujące m.in. transport, jakim się przemieszczano i warunki, w których przyszło im żyć już na terenie Rumunii.

Następny rozdział (*Internowanie*, s. 38-77) omawia okres od września do października 1939 r. Fragmenty wspomnień wraz ze zdjęciami mają przedstawić pierwsze tygodnie z życia uchodźców, a w szczególności instalowanie się rządu na emigracji. W tej części znajdują się relacje opisujące wygląd obozów, do których przybyli Polacy we wrześniu 1939 r. Wspomnienia ukazują, jak tworzone pierwsze organizacje (m.in. Komitet Opieki nad Uchodźcami), które grupowały uchodźców i walczyły o ich prawa na arenie międzynarodowej oraz jak różne środowiska internowanych debatowały nad dalszymi losami Polski. Wiele miejsca w tym rozdziale poświęcono relacjom władz polskich i rumuńskich.

Trzecia część (*Ucieczki*, s. 78-139) przedstawia wydarzenia, które miały miejsce od października 1939 do grudnia 1940 r. Poświęcona jest bardzo ważnemu aspektowi życia Polaków w Rumunii, jakim były ucieczki i pragnienie walki z okupantem Polski. Zawiera relacje osób, którym udało się zbiec lub które przygotowywały ucieczki, głównie do Francji. Ten rozdział przedstawia również drogę, jaką musieli przejść Polacy, by dotrzeć do miejsca przeznaczenia oraz jak władze rumuńskie reagowały na akty zbiegostwa. Wiele miejsca zawierają opisy sposobów nawiązywania kontaktów z Polakami znajdującymi się w innych obozach, np. za pomocą gazetki obozowej.

Ostatni rozdział (*Codziennosc*, s. 140-177) poświęcony został życiu codziennemu w latach 1941-1945. Dzięki umieszczonym w tym rozdziale fragmentom wspomnień autorzy pragnęli odtworzyć, jak Polacy potrafili dostosować się do warunków, w których przyszło im funkcjonować. W tym fragmencie *Rumuńskiego azylu* ukazana jest siła pragnienia Polaków zachowania własnej kultury i kultywowania tradycji. Wiele uwagi poświęcone zostało funkcjonowaniu szkolnictwa polskiego. Ukazane są również problemy, z jakim uchodźcy borykali się każdego dnia, np. braku ubrań, pieniędzy, żywności czy utrudnienia związane z wypłacaniem zasiłków, które zostały im przydzielone. W tej części pracy fragmenty wspomnień przedstawiają proces zmiany polityki władz rumuńskich względem Polaków zamkniętych w obozach pod wpływem nacisków ze strony Niemców.

Epilog (s. 178-184) stanowi pewne dopełnienie wspomnień Polaków i ukazuje punkt widzenia drugiej strony. Zamieszczone są w nim fragmenty listów Rumunów, którzy zetknęli się z uchodźcami z Polski. Zawierają one ich wspomnienia z tego trudnego okresu i opisują wpływ Polaków na ich wybory życiowe.

Bardzo istotną rolę odgrywa w albumie zakończenie, które jest jednocześnie komentarzem historycznym. Jego autorem jest jeden ze znakomitych znawców losów Polaków na uchodźctwie w Rumunii, profesor Tadeusz Dubicki. Stanowi ono ważne uzupełnienie, pozwalające czytelnikom zapoznać się z realiami opisywanych w albumie czasów. To istotny element, bez którego dokładne zrozumienie tak relacji, jak i ilustrujących je zdjęć nie byłoby możliwe.

Autorzy albumu na końcu książki umieścili również krótkie informacje o osobach, których wspomnienia wykorzystali do przygotowania *Rumuńskiego azylu*. Indeks osób nie zawiera pełnego opisu biograficznego, a tylko podstawowe informacje, pozwalające poznać jedynie to, kim był autor danych wspomnień.

Zadaniem albumu nie było przedstawienie całej historii polskich uchodźców w Rumunii, lecz zwrócenie uwagi na pewne aspekty związane z ich internowaniem i losami aż do końca II wojny światowej. Szczególny nacisk został położony na ukazanie relacji polsko-rumuńskich i podejścia Polaków do warunków, jakie zastali za południową granicą. Autorzy starali się ukazać wszystkie, nie tylko pozytywne, wspomnienia z pobytu na uchodźctwie, ale też te, które przedstawiają ból, cierpienie lub rozczarowanie. Niektóre ze wspomnień są w bardzo

dużym stopniu nacechowane emocjami, co utrudnia czytelnikowi ich odbiór. Dodatkowo duża liczba wspomnień wprowadza pewien chaos narracyjny. Z jednej strony pozwala to spojrzeć na jedno wydarzenie z kilku perspektyw i samemu dokonać jego oceny. Z drugiej fragmenty wspomnienia, mimo że uporządkowane chronologicznie, przedstawiają to samo wydarzenie widziane z kilku obozów, co momentami sprawia, że czytelnik czuje się zagubiony. Spowodowane jest to głównie faktem, że nie zawsze wiadomo, w jakich warunkach obozowych dana relacja powstała.

Lekturę tej książki należy rozpocząć od przeczytania komentarza historycznego profesora Dubickiego. Dzięki odwróceniu kolejności czytania czytelnik zapozna się z tłem politycznym i warunkami panującymi w obozach internowania. W ten sposób będzie przygotowany do dalszej lektury i pełniejszego zrozumienia zawartego w książce materiału archiwalnego.

Autorzy albumu zamieścili w pracy fragmenty wspomnień, niejednokrotnie nacechowane emocjami, które poruszają bardzo ważne kwestie w życiu uchodźców. Duża część tych relacji nie wymaga komentarza. Są jednak kwestie, które autorzy powinni wyjaśnić. Należy do nich m.in. niedopuszczenie do ucieczki z Rumunii ministra Józefa Becka. Tę sprawę jedynie przybliżają fragmenty wspomnień ppłk. Tadeusza Zakrzewskiego i Wojciecha Krzyżanowskiego (od września 1939 r. był on pracownikiem ambasady w Bukareszcie). Brakuje w tym miejscu komentarza historycznego. Album jest kierowany do szerokiego grona odbiorców i czytelnik nieznający ówczesnych realiów politycznych tego okresu, w tym zwłaszcza stosunków polsko-rumuńskich, może źle zinterpretować tę i podobne sytuacje.

Album *Rumuński azyl* w sposób interesujący przedstawia bardzo ważne zagadnienie, mało znane w historii Polski mimo licznych opracowań, jakim są losy Polaków na uchodźstwie w Rumunii. Ukazuje wzajemne relacje tak między samymi uchodźcami, jak i między Polakami a Rumunami. Autorzy wspomnień pochodzą z różnych środowisk i czasami z przeciwnych sobie ugrupowań politycznych. Album ma dużą wartość źródłową, głównie ze względu na archiwalny charakter zamieszczonych w nim relacji oraz zdjęć. Brak obszernego komentarza obniża jednak jego wartość naukową.

Anna Skowronek

Володимир Чорний, *Історія Болгарії*, Львів 2007, ss. 404.

Historia Bulgarii napisana przez lwowskiego historyka Wołodymyra Czornija w sposób przystępny i zwięzły daje pogląd na wielowiekową historię narodu bułgarskiego, opierając się przy tym na badaniach bułgarskich historyków, etnografów, kulturologów, filologów i politologów. Charakterystyczną cechą dzieła jest ścisłość i lakoniczność opisu jednoznacznie ocenianych przez autora wydarzeń historycznych. Poglądy Czornija na poruszaną przez niego problematykę stanowią syntezę osiągnięć poprzednich badaczy i współczesności. Nie są przy tym ślepo zideologizowane, jak miało to miejsce w czasach bułgarskiej i radzieckiej historiografii doby socjalizmu.

Odwołując się do współczesności, Wołodymyr Czornij podejmuje próbę oceny takich faktów historycznych, jak: ruch ludowy na czele z Iwają, bogomilstwo, zjednoczenie Księstwa Bułgarii z Rumelią Wschodnią, działalność rządu Stefana Stambolowa, wpływ partii centrowych i liberalnych na życie polityczne kraju, wojna z Serbią i Grecją o podział spornych terytoriów. Wyraża też swoją opinię na temat wprowadzenia „demokracji wiejskiej”, ilości ustanowienia komunistycznego porządku i sytuacji politycznej po jego upadku.